

รูปแบบพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโทธิเรก กล้าหาญ The Type of Ritual in Making a Wish for Naga of CDR Direk Klaharn

ปราบดา ป้อมมุขกุล¹ ณัฐพงศ์ จันทิมา² ธาราทิพย์ ตันเที่ยง³
ยิ่งศักดิ์ ชุ่มเย็น⁴ นริศรา พันธุ์ธาดาพร⁵ บุญสืบ เรืองนนท์⁶

Prabda Phomyucol¹, Nattapong Jantima², Tharathip Tanthiang³,
Yingsak Choomyen⁴, Narisara Phuntadaporn⁵, Boonsueb Ruangnon⁶

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโทธิเรก กล้าหาญ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาประวัติของนาวาโทธิเรก กล้าหาญ ลักษณะและขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโทธิเรก กล้าหาญ บทร้องและดนตรีประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนาค ผลการวิจัยพบว่า นาวาโทธิเรก กล้าหาญ เกิดวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2495 บ้านบางนายไกร อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรของนายเคลิ้ม กล้าหาญ และนางเล็ก กล้าหาญ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 151/8 หมู่ 6 ตำบลย่านยาว อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี และเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการทำขวัญนาค ขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาค พบว่ามี 10 ขั้นตอน โดยพิธีกรรม การทำขวัญนาค จะใช้การถ่ายทอดเนื้อหา 2 รูปแบบคือ 1. ใช้การถ่ายทอดโดยการแห่และการขับร้อง 2. ใช้การถ่ายทอดโดยการบรรยาย รูปแบบวงดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีทำขวัญที่เป็นแบบแผนจะใช้เป็นวงปี่พาทย์จะเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ หรือวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ จะขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ และฐานะของคณะเจ้าภาพว่าจะจัดหาวงดนตรีประเภทใดมาบรรเลง

คำสำคัญ : พิธีกรรมการทำขวัญนาค, นาวาโทธิเรก กล้าหาญ

Abstract

The title "The Type of Ritual in Making a Wish for Naga of CDR Direk Klaharn" be qualitative research to study the history of CDR Direk Klaharn, characters and steps of Ritual in Making a Wish for Naga of CDR Direk Klaharn, lyrics and musical accompaniment of the Ritual in Making a Wish for Naga. The finding found that CDR Direk Klaharn was born on the 21st April 2495 B.E. at Ban Bang Nai Kai, Bangkreuy district, Nonthaburi province, be the son of Mr. Kreum and Mrs. Lek Klaharn. Have the presently living at 151/8 Moo 6, Yarnyaow subdistrict, Samchook district, Supanburi province and be the most expertise in making a wish for Naga. Found the 10 steps of Ritual in making a wish for Naga by these steps would take the 2 types in contents narrated teaching as 1. Through screening and singing. And 2. Through narrating. The types of musical bands in Ritual playing as the normal pattern would take Pli Path band as Pli Path of Five music instruments, Pli Path of a pair music instruments or the Grand Pli Path band by depending on the financial and social status of the hosts as their individual desires to provide any band to perform.

^{1,2,3} นักศึกษาสาขาวิชาดนตรีคีตศิลป์ไทยศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

^{4,5,6} อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีคีตศิลป์ไทยศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

*Corresponding author email: prabda.99@gmail.com

Keywords: Ritual in Making a Wish for Naga, CDR Direk Klaharn.

บทนำ

การบวชเรียนถือได้ว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ การที่พระพุทธศาสนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของสังคมไทยนั้น ประเพณีการบวชเรียนของผู้ชายจึงเกิดขึ้น โดยผู้ที่ผ่านการบวชเรียนในบวรพระพุทธศาสนา หมายถึงการได้ผ่านสถาบันฝึกอบรมจิตใจหรือจริยธรรมตามหลักสูตรพระพุทธศาสนาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การบวชเรียนจึงเป็นการฝึกอบรมจิตใจ หรือจริยธรรมแบบวินัยของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2529: 16)

“ขวัญ” เป็นความเชื่อสำคัญสิ่งหนึ่งที่อยู่กับมนุษย์และมีอยู่ประจำชีวิตคนมาช้านานโดยเชื่อว่าหากขวัญสถิตย์อยู่กับเนื้อกับตัวหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะเกิดความเป็นสิริมงคล โรคร้ายจะไม่บังเกิดขึ้น แต่ถ้าหากขวัญหายไปอยู่ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ไม่อยู่กับร่องกับรอยก็จะเกิดเหตุอาเพศ สิ่งไม่ดีอัปมงคลต่าง ๆ โรคร้ายไข้เจ็บก็จะบังเกิด หากแต่เพียงมีวิธีที่จะทำให้ขวัญกลับเข้าสู่เนื้อสู่ตัว คือ พิธีกรรมทำขวัญ โดยต้องผ่านผู้ประกอบพิธีเป็นสื่อกลางในการเรียกขวัญให้บังเกิดแก่บุคคลนั้น ๆ โดยเรียกผู้ประกอบพิธีนั้นว่า “หมอทำขวัญ หรือ หมอธรรม” โดยพิธีการทำขวัญมีหลายรูปแบบด้วยกันคือ พิธีทำขวัญข้าว พิธีทำขวัญเดือน พิธีทำขวัญโกนจุก พิธีทำขวัญบ่าวสาว พิธีบายศรีสู่ขวัญ และพิธีทำขวัญนาค (รุจิราถ อรรถสิขฐ, เอนก ศิริโรชาชัย, สมศิริ ยิ้มเมือง, 2548)

คนไทยมีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญเรียกว่า “ทำขวัญ” หรือ “สู่ขวัญ” หรือ “เรียกขวัญ” ในทุกช่วงสำคัญของชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายก่อนตาย เพื่อให้ผู้รับทำขวัญพ้นจากความวิตกกังวลหวาดกลัว หรือตกใจต่อเหตุการณ์เคราะห์หามยามร้าย และต่อการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพแวดล้อมใหม่ หรือเท่ากับสร้างความมั่นใจและความมั่นคงอันเป็นสิริมงคลแก่ผู้รับขวัญ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2566)

พิธีทำขวัญนาคเป็นพิธีกรรมที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างช้านาน โดยจะเกิดขึ้นก่อนเมื่อมีการอุปสมบท เพื่อเป็นการบำรุงขวัญให้นาคก่อนที่จะก้าวเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ในบวรพระพุทธศาสนาเพื่อให้รู้จักเตรียมตัวเข้าสู่โลกใหม่ ในวิถีชีวิตจากการเป็นฆราวาสที่มุ่งแต่ทางโลกก็วิสัย สู่ทางธรรมที่มีพระวินัยเป็นตัวกำหนดแนวทางของสงฆ์ และเพื่อย้าเตือนถึงคุณบิดามารดาที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูว่าจะมาเป็นคน ย้าเตือนให้เกิดความกตัญญูรู้คุณแก่ผู้ที่ชุบเลี้ยงจนเติบโตใหญ่โดยในสังคมไทยยึดถือว่าการบวชคือการทดแทนพระคุณของบิดามารดาอย่างหนึ่ง

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้นทางคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาและอนุรักษ์ รูปแบบพิธีกรรมการทำขวัญนาคที่ใช้รูปแบบเพลงไทยเดิมในการดำเนินขั้นตอนของพิธีทำขวัญเพื่อยึดถือรูปแบบขนบการทำขวัญแบบโบราณ โดยผู้ประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนาคที่ได้ทำการศึกษาคือ นาวาโทดิเรก กล้าหาญ ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นถึงคุณวุฒิและวัยวุฒิ ประกอบกับความสามารถทางภูมิความรู้ทางด้านเพลงไทยเดิม ดนตรีเป่าพาทย์ ประสพการณ์ตั้งแต่ศึกษาในระดับชั้นประถม การศึกษาการเล่นดนตรีการทำงานในกองดุริยางค์ทหารเรือและเป็นผู้รับตำราในการทำพิธีการทำขวัญนาค

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติของนาวาโทดิเรก กล้าหาญ
2. เพื่อศึกษาลักษณะและขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโทดิเรก กล้าหาญ
3. เพื่อศึกษาบทร้องและดนตรีประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนาค

กรอบแนวคิด / ทฤษฎีในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยศึกษาประวัติของนาวาโทดิเรก กล้าหาญ ลักษณะและขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโทดิเรก กล้าหาญโดยการวิเคราะห์รวบรวมบทสวดต่าง ๆ ขั้นตอนตั้งแต่แรกเริ่มในการประกอบพิธีกรรมตามลำดับ และศึกษาดนตรีประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนาคโดยการวิเคราะห์เนื้อหาของบทร้อง บทเพลงที่ใช้บรรจุในขั้นตอนการทำขวัญ ประเภทของวงดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

วิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการเลือกแบบการสุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 1 คน ได้แก่ นาวาโทดิเรก กล้าหาญ ชุมชนหน้าวัดปากคลองบางขวก บ้านสุคตะนึ่ง ตลาดปากคลองบางขวก ตำบลสามชุก อำเภอบางขวก จังหวัดสุพรรณบุรี

แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) อาจมีการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาข้อมูลที่จะทำให้ทราบถึงรูปแบบพิธีกรรมการทำขวัญนาค ดนตรีประกอบการทำขวัญนาค

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยเป็นคนถามคำถาม จดบันทึกและบันทึกเสียง บันทึกภาพเพื่อข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยจัดทำในครั้งนี้นี้รวมทั้งการสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้สัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลทั้งหมดที่สัมภาษณ์แบบละเอียด มาอภิปรายผลการวิจัยให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ขอบเขตวัตถุประสงค์ของผู้วิจัยในครั้งนี้และให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบตามกรอบแนวคิดการศึกษา และมีอิสระในการตอบ ทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ก่อนลงพื้นที่ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการประชุมคณะผู้วิจัยเพื่อวางแผนในการลงพื้นที่ภาคสนาม ติดต่อประสานงานกับ นาวาโทดิเรก กล้าหาญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ข้อมูลและรับการถ่ายทอดบทพิธีกรรมการทำขวัญนาค เตรียมอุปกรณ์ในการจดบันทึก ถ่ายภาพ และอัดเสียง เพื่อรวบรวมข้อมูล

2. ขั้นการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยลงภาคสนามทำการสัมภาษณ์และรับการถ่ายทอดบทพิธีกรรมการทำขวัญนาค ถอดบทสัมภาษณ์และบทพิธีกรรมการทำขวัญนาค

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยศึกษาประวัติของนาวาโทดิเรก กล้าหาญ ลักษณะและขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโทดิเรก กล้าหาญโดยการวิเคราะห์รวบรวมบทสวดต่าง ๆ ขั้นตอนตั้งแต่แรกเริ่มในการประกอบพิธีกรรมตามลำดับ และศึกษาดนตรีประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนาคโดยการวิเคราะห์เนื้อหาของบทร้อง บทเพลงที่ใช้บรรจุในขั้นตอนการทำขวัญ ประเภทของวงดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

ผลการวิจัย

นาวาโทดิเรก กล้าหาญ เกิดเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2495 ณ บ้านบางนายไกร อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรของนายเคลิ้ม กล้าหาญ และ นางเล็ก กล้าหาญ ยังมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งหมด 8 คน ซึ่งนาวาโทดิเรก กล้าหาญ เป็นบุตรคนที่ 2 มีคู่สมรสคือนางสำราญ กล้าหาญ ปัจจุบันอายุ 71 ปี อาศัยอยู่ ณ บ้านสุคตะนึ่ง ตลาดปากคลองบางขวก 151/8 หมู่ 6 ตำบลย่านยาว อำเภอสสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เริ่มเข้าเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ณ โรงเรียนวัดบางไกรในศิลปวิทยุวิทยา หรือบ้านไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เมื่อจบการศึกษาระดับประถม

ได้ศึกษาการเล่นดนตรีไทยโดยเครื่องดนตรีชิ้นแรกที่เรียนคือฆ้องวงใหญ่ทางฝั่งธน จากสำนักดนตรีบ้านบางม่วง ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรีกับครูหยุด ศรีอยู่ เมื่อสิ้น ครูหยุด ศรีอยู่ จึงได้ศึกษาต่อกับ ร้อยตำรวจตรีกาหลง พึ่งทองคำ ซึ่งท่านเป็นบุตรบุญธรรมของครูหยุดเช่นเดียวกัน โดยในขณะนั้น ครูกาหลง พึ่งทองคำ ก็ได้ถ่ายทอดเพลงหน้าพาทย์ให้กับครูดิเรก กล้าหาญ ในเรื่องพิธีไหว้ครูรับมอบการถ่ายทอดการอ่านโองการ และเพลงไทย อื่น ๆ เรื่อยมา ตลอดการรับราชการได้เริ่มเรียนการทำขวัญนาคจากพันจ่าเอกสนอง อ่ำแสง และได้เริ่มทำขวัญครั้งแรกในอายุ 35 ปี ในปัจจุบันครูดิเรก กล้าหาญ ได้รับบำนาญและเป็นนักดนตรีอาชีพสายฝั่งธนโดยสร้างสำนักดนตรีไทยคณะอรุณบรรเลง (หมออรุณ สุดคณิง) ตลาดคลองบางขวาง จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้ ยังเป็นครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรี หมอทำขวัญนาค โหรา ครูดนตรีไทยพิเศษ โรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา และเป็นวิทยากรตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

ภาพที่ 1 ภาพนาวาโหดิเรก กล้าหาญ
(ที่มา: ดิเรก กล้าหาญ, 2565)

ลักษณะและขั้นตอนพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโหดิเรก กล้าหาญ

พิธีกรรมการทำขวัญนาคในรูปแบบของของนาวาโหดิเรก กล้าหาญ ใช้การถ่ายทอดเนื้อหารูปแบบคือ

1. ใช้การถ่ายทอดโดยการแหล่และการขับร้อง
2. ใช้การถ่ายทอดโดยการบรรยาย

การทำขวัญนาคโดยลักษณะขั้นตอนและรายละเอียดในพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโหดิเรก กล้าหาญ มีระเบียบและพิธีกรรม ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมงาน

ในขั้นตอนแรกก่อนจะเริ่มพิธีทำขวัญนาคทางคณะเจ้าภาพมีความประสงค์ที่จะทำพิธีกรรมตอนเช้าทางคณะปู่พาทย์ต้องบรรเลงเพลงโหมโรงเช้า หากทำพิธีกรรมหลังจากเที่ยงไปต้องบรรเลงเพลงโหมโรงเย็น ในระหว่างการบรรเลงโหมโรงทางหมอทำขวัญต้องตรวจทานเตรียมของในพิธีที่ทางคณะเจ้าภาพจัดไว้ให้เรียบร้อย ของที่ใช้สำหรับในพิธีมีดังนี้ แวนเทียน 3 แวน (แต่ละแวนเทียนให้ติดเทียนขี้ผึ้งไว้ 3 เล่ม), ขันน้ำมนต์ธรมีสาน, สายสิญจน์, ไบพลุ 9 ใบ, แป้งเจิม, หมอนอิง

พานขอขมาเครื่องประกอบบายศรีมีดังนี้ บายศรีปากชาม 2 คู่, ไข่ต้มยอดบายศรี, ทองขวัญ, กล้วย 1 หวี, มะพร้าว น้ำหอม 1 ลูก, เครื่องทอง (ทองหยิบ, ทองหยอด, ฝอยทอง), ขันข้าวสารสำหรับเสียบแวนบายศรี, ขันไหว้ครู (ดอกไม้, ฐูป, เทียน, เหล้า, บุหรี่, เงิน 24 บาท)

ขั้นตอนการทำน้ำมนต์ธรมีสาน

การทำน้ำมนต์ธรมีสาน ผู้ประกอบพิธีจะท่องนะโม 3 จบ เพื่อระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าและกล่าวคาถามงกุฎพระพุทธเจ้า

คาถามงกุฎพระพุทธรเจ้า

อิติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทธานามเออิ อีเมนาพุทธรตั้งโสอิ อีโสตั้งพุทธรปิติอิ

คาถาทำน้ามนต์ธรรมีสาน

โองการพินทุนาถัง อุปปันนัง พรหมาสหบดีนามัง อาทิกัปปเป สุอาคัตโต นะโมพุทธานะยะ ติวันหนัง
 ทุตติยัมปิ โองการพินทุนาถัง อุปปันนัง พรหมาสหบดีนามัง อาทิกัปปเป สุอาคัตโต นะโมพุทธานะยะ ติวันหนัง
 ตะติยัมปิ โองการพินทุนาถัง อุปปันนัง พรหมาสหบดีนามัง อาทิกัปปเป สุอาคัตโต นะโมพุทธานะยะ ติวันหนัง
 สีโรเม พุทธรเทวัญจะ นะราก็ญะ เพชรฉลุก็ญะจะ
 สิทธิพุทธา สิทธิธรรมมา สิทธิสังฆา ประสิทธิเม

ขั้นตอนการเจิมใบพลู ทองขวัญ เทียนชัย และผูกไม้ขนานบายศรี

เมื่อทำน้ามนต์เสร็จแล้วนำใบพลูมาเจิม ในการเจิมพลูในทุก ๆ ใบให้บริกรรมคาถาว่า “นะโม พุทธานะยะ”
 ประกอบการเจิมให้ครบ 9 ใบ และใช้คาถานี้เจิมแว่นเทียนในการเวียนด้วยเช่นกัน

การทำทองขวัญ ให้เตรียมใบทองตัดมา 3 กิ่ง แล้วเจิมใบที่ 1 ให้ภาวนาว่า “พุทธรสังมิ” เจิมใบที่ 2 ให้ภาวนาว่า
 “ธัมมสังมิ” เจิมใบที่ 3 ให้ภาวนาว่า “สังฆสังมิ” เมื่อเจิมเสร็จเรียบร้อยให้นำผ้าขาวหรือผ้าแพรผ้าลูกไม้มาห่อม้วนเข้ากับ
 ใบทอง มัดผูกเชือกให้เรียบร้อย

ไม้ขนานต้นบายศรีทั้ง 3 ก้าน จะเป็นตัวแทนของ โลก โกรธ หลง ที่คอยขนาบต้นบายศรีที่เป็นตัวแทนของชั้นทั้ง 5
 ของนาคอันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยหมอบผู้ประกอบพิธีจะเป็นคนผูกไว้กับต้นบายศรี ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับ
 ทางผู้ที่ทำบายศรีว่าได้ทำทองขวัญทำไม้ขนานมาพร้อมกับต้นบายศรีแล้วหรือยัง ถ้าหากว่ายังหมอบผู้ประกอบพิธีต้องเตรียมให้
 เรียบร้อย

เทียนชัย ให้เจิมและเสียบไว้บนยอดของบายศรีเพื่อที่จะให้บิดา มารดาของเป็นผู้จุดในตอนเชิญขวัญ ระหว่างการเจิม
 ให้ภาวนาคาถาว่า “อุณโกลมา วิชายะเต มะอะอุ นะโมพุทธานะยะ” นำเทียนไปเสียบไว้ยอดบายศรีพร้อมกับไขตัม นำทองขวัญ
 มาพั้งไว้ข้างบายศรีสวดบทเจริญชัยมงคลคาถาและสัพพะมงคลคาถาเป็นอันเสร็จขั้นตอนก่อนจะเข้าพิธีเมื่อเตรียมของในพิธี
 เรียบร้อยแล้ว จึงแต่งตัวเป็นหมอบทำขวัญ เพื่อที่จะเริ่มพิธีทำขวัญนาค และเริ่มทำการถวายเครื่องกำนลครุเพื่อระลึกถึงครูบา
 อาจารย์ที่ประสิทธิ์วิชาหมอบทำขวัญ

ขั้นตอนการชุมนุมเทวดาเริ่มพิธีการ

เมื่อเตรียมพิธีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หมอบทำขวัญจะเริ่มพิธีในส่วนแรกคือให้ปีพาทย์ลงวา เมื่อบรรเลงเสร็จ
 สิ้นหมอบผู้ประกอบพิธีท่องนะโม 3 จบ แล้วจึงท่องคาถาชุมนุมเทวดา สักเคแปล สุนันตุนโตนโตเทวภูตาและร้องเพลงเทวา
 ประสิทธิ์หรือร้องเพลงเวสสุกรรมปีพาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการรับเทพดา

ขั้นตอนการสอนนาคให้รู้จักกับการสรรเสริญคุณพระพุทธรเจ้า

เมื่อจบการบรรเลงเพลงสาธุการผู้ประกอบพิธีจะบรรยายให้นาครู้จักกับการสรรเสริญคุณพระพุทธรเจ้า
 โดยให้นาคท่องนะโม 3 จบ ผู้ประกอบพิธีจึงเริ่มท่องบทนะโม

ขั้นตอนปฏิสนธิ

เมื่อได้สอนให้นาคได้รู้จักกับการสรรเสริญคุณของพระพุทธรเจ้าแล้ว ก็จะเข้าสู่การจะกล่าวกำเนิดแรกเริ่ม
 การปฏิสนธิโดยใช้การบรรยายว่าความเป็นมาก่อนที่นาคจะเกิดมาเป็นคนนั้นมีเหตุความเป็นมาอย่างไรแล้วจึงเริ่มร้องกลอน
 แห่กล่าวกำเนิด

ทั้งนี้ในบทแห่จะกล่าวถึงการฝันของแม่จะมีการทำนายฝันฝ่ายผู้ประกอบพิธีก็จะทำตนเป็นโหรมาทำนายว่าฝันใน
 ครั้งนี้จะดีหรือร้าย จะมีการละเล่นเรียกค่าครุค่ากำนล หากเห็นว่าพอสมควรแล้วจึงร้องทำนายฝันคือการร้องเพลง พร่าหมณ์
 ตีตี่น้ำเต้าสองชั้น

ขั้นตอนแพ้ท้องและการคลอด

เมื่อเสร็จสิ้นการทำนายฝันจึงจะเข้าสู่ช่วงการแพ้ท้อง ซึ่งจะบรรยายถึงความยากลำบากของผู้หญิงที่อุ้มท้องมาตลอดเก้าเดือนและความลำบากของผู้เป็นพ่อที่ต้องคอยดูแลอาการแพ้ท้อง

หลังจากการแพ้ท้องจะเป็นการร้องเสภาหรือร้องเพลงอาถรรพ์ ซึ่งจะพรรณนาถึงการเจ็บท้องของแม่ ต่อมาจะร้องเสภาหรือเพลงลาวครวญ จะพรรณนาถึงการเจ็บท้องจนจะคลอด จากนั้นปีพาทย์ทำเพลงโอด และเดินทำนองธรรมวัตร

หลังจากจบการเดินธรรมวัตรบรรยายความทุกข์ของบิดามารดาจะร้องเสภาหรือร้องเพลงสองไม้บรรยายตอนคลอดว่าได้ลูกผู้ชาย ให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงรัว

เมื่อจบการบรรเลงเพลงรัวจะเดินธรรมวัตรจะมีการละเล่นเลียนเสียงร้องของเด็ก มีการเรียกเงินเจ้าภาพเพียงนิดหน่อย

ขั้นตอนการกล่อมนาค

การกล่อมนาคนี้จะสอนนาคถึงการเลี้ยงดูของบิดามารดาที่เอาใจใส่กับพ่อนาคในทุกช่วงของการเจริญวัยผู้ประกอบพิธีจะบรรยายประกอบความทุกข์เวทนาของบิดามารดาว่ากว่าจะชุบเลี้ยงพ่อนาคจนโตต้องลำบากขนาดไหน พร้อมเรียกหาหมอนใบเก่าใบแรกของคนเป็นลูกก็คือแม่ตัวเอง ให้ลูกนาคได้หนุนนอนเป็นพิธีการกล่อมเรียกขวัญนาคโดยการร้องเพลงกล่อมนารีหรือขอมกล่อมลูก แห่กล่อมนาค หรือเพลงค่าน้ำนม และจะเดินธรรมวัตร

ขั้นตอนการสอนนาค

เมื่อจบขั้นตอนการกล่อมนาคจะเข้าสู่การสอนนาคโดยจะเริ่มจากการสอนนาคก่อนว่านามนาคมาจากไหน โดยให้การเดินธรรมวัตรจากนั้นจะเป็นการร้องแห่นามนาคและกลับมาเดินธรรมนงธรรมวัตรในการสอนนาค

ขั้นตอนการแกะบายศรีและเชิญขวัญเวียนเทียน

ในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีการทำขวัญโดยจะมีการเวียนเทียนประกอบด้วยทั้งนี้จะสรุปพิธีกรรมดังนี้

เมื่อจบการสอนนาคจะร้องแห่แกะบายศรีเป็นการชมชื่นบายศรีต่างๆที่ทางคณะเจ้าภาพได้ประดับตกแต่งไว้อย่างสวยงาม ต่อมาหมอผู้ประกอบพิธีให้พ่อแม่ของนาคมาลูบหลังโดยให้ลูบขึ้น และทำการเชิญขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวโดยการเดินทำนองธรรมวัตร

เมื่อทำการเรียกขวัญเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้ประกอบพิธีการทำขวัญจึงให้พ่อแม่ได้จุดเทียนชื่อยอดบายศรีเพื่อจะทำการเวียนเทียนในลำดับถัดไป และให้แขกที่มาร่วมพิธีมานั่งล้อมวงที่ต้นบายศรี ในระหว่างนั้นให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงนาค แล้วผู้ประกอบพิธีจะนำแว่นเทียนทั้งสามจุดไปกับเทียนชัย และเวียนเทียนรอบบายศรีสามรอบก่อนที่จะส่งให้แขกที่เข้ามาร่วมพิธี โดยจะให้เวียนไปทางซ้ายตามเข็มนาฬิกา ภาวนาคาถาพร้อมกับแว่นเทียนเรียงลำดับไป ดังนี้

แว่นที่ 1 พระพุทธรุคณนัง พระธรรมคณนัง พระสังฆคณนัง

แว่นที่ 2 พระพุทธรังรักษา พระธัมมังรักษา พระสังฆังรักษา

แว่นที่ 3 พุทธมหาลาภัง ธรรมมหาลาภัง สังฆมหาลาภัง

หากจำคาถาไม่ได้ให้ภาวนาเพียงคำว่า ชัยยะ ชัยยะ ชัยยะ เมื่อกล่าวคาถาจบในทุก ๆ ครั้ง ให้โบกควันเทียนเข้าต้นบายศรี หากเวียนเทียนยังเวียนไม่ครบสามรอบแต่เพลงจบแล้วสามารถร้องเพลงเชิญพระขวัญได้

ในระหว่างนี้ผู้ประกอบพิธีจะนำทองขวัญเวียนรอบบายศรีสามรอบ และนำทองขวัญให้นาคถือไว้ในท่าพนมมือ จากนั้นนำเอามะพร้าวเวียนรอบบายศรีสามรอบเอาช้อนตัดไขยอดบายศรีครึ่งหนึ่งใส่ในมะพร้าวและนำช้อนทำตักช้อน

ไปบริเวณชั้นบายศรีสมมุติว่าซ่อนขวัญตามชั้นบายศรีให้เข้ามาอยู่ในมะพร้าว จากนั้นให้ป้อนน้ำมะพร้าวกับไขให้ภาคกินสามคำ จากนั้นผสมแป้งเจิมแล้วเจิมไปที่กลางหน้าผาก ภวานาคกล่าว “อุณาโลมา วิชาเยเต มะอะอุ นะโมพุทฺธายะ”

หากเวียนเทียนครบสามรอบแล้วผู้ประกอบพิธีจะนำเทียนที่แว่นทั้งสามมาประกบเข้าด้วยกันนำไปพลูทั้งเก้าใบมารองเทียนเอาไว้ นำเทียนไปวนเวียนที่บายศรียกขึ้นทวนเหนือศีรษะ ผู้ประกอบพิธีจะดับควันเทียนและเป่าควันเทียน โดยจะให้ภาคอ้าปากรับควันเทียน จะทำแบบนี้สามครั้งด้วยกัน ระหว่างเป่าควันเทียน ให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงร่ำสามลา ผู้ประกอบพิธีจะนำสายสิญจน์มาโยงโดยเริ่มจากตัวของนาค พ่อแม่ของนาคและเวียนไปทางซ้ายให้ผู้ที่มา นั่งล้อมวงบายศรี ทั้งหมดได้จับด้ายสายสิญจน์ทุกคน หลังจากนั้นให้นำคฑาทองคำขอขมากรรม

คำขอขมากรรม

กายกรรมสาม วจีกรรมสี่ มโนกรรมสาม กรรมใดข้าพเจ้าได้สบบประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินทั้ง ต่อหน้าก็ดี ลับหลังก็ดี แกล้งก็ดี หรือมิได้แกล้งก็ดี ขอท่านในที่แห่งนี้ จงอโหสิกรรม ให้แก่ข้าพเจ้านับตั้งแต่บัดนี้ เป็นต้นไป นิพพานะปัจจะโย โหตุ (ให้ผู้ที่อยู่ในพิธีรับสาธุพร้อมกัน)

หลังจากนั้นให้นำคฑาทองขวัญให้กับพ่อแม่และกราบสามครั้ง ผู้ประกอบพิธีแนะนำพ่อแม่ให้เก็บทองขวัญไว้บนตักหรือเก็บไว้ในที่สูงๆ เจ็ดวันจากนั้นให้แกะทองขวัญออกเก็บผ้าไว้หน้าเอาก้านทองและบายศรีไปลอยน้ำ แล้วให้ผู้เป็นแม่แบกทองขวัญไปเก็บ ปีพาทย์บรรเลงเพลงเชิดแล้วกราวรำ เมื่อปีพาทย์บรรเลงเพลงเชิดกราวรำจบก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี ในขั้นตอนรูปแบบพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาว่าโหดเรก กล่าวหาญ

บทร้องและดนตรีประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนาค

ขั้นตอนการชุมนุมเทวดาเริ่มพิธีการ

หม่อมทำขวัญให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงวาเพื่อเป็นการเริ่มพิธีทำขวัญนาค และท่องบทชุมนุมเทวดาตามลำดับ และเริ่มร้องเพลงเทวาประสิทธิ์สองชั้นหรือเวสสุกรรมเมื่อร้องจบปีพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ ร้องเพลงเทวาประสิทธิ์ หรือ เวสสุกรรม

ข้าขออัญเชิญปวงเทวฤทธิ	ที่สถิตทั้งสิบหกชั้นฟ้า
ทั้งกามภพรูปภพท้าวพรหมา	ประธานเทพเทวา ณ เบื้องบน
ทั้งยักษาคณธรรพ์อันองอาจ	นาคราชจอมบาดาลทุกแห่งหน
โปรดเสด็จมาในพิธีมงคล	บรรพชามหากุศลบัดนี้เทอญ

ขั้นตอนปฏิสนธิ

เมื่อได้สอนให้นำคฑาได้รู้จักกับการสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะเข้าสู่การจะกล่าวกำเนิดแรกเริ่ม การปฏิสนธิ บรรยายว่าความเป็นมาก่อนที่นาคจะเกิดมาเป็นคนนั้นมีความเป็นมาอย่างไรแล้วจึงเริ่มร้องกลอนหลักกล่าวกำเนิด

หลักกล่าวกำเนิด

จะขอกล่าวสำเนากำเนิด เมื่อพ่อนาคจะเกิดกำเนิดเป็นคน มันแสนลำบากยากเหลือล้น ดั่งจะนิพนธ์ยกขึ้นเทศนา แรกเริ่มเดิมทีนั้นพ่อไม่ใช่มนุษย์ พ่อเป็นเทพบุตรอยู่บนชั้นฟ้า ก่อนจะเหาะจะเหินเดินลงมา จะพรรณนาให้พ่อตั้งใจเป็นแสงสว่างอยู่กลางท้องฟ้า โบราณเรียกว่าผีฟุ้งได้ เมื่อยามฟุ้งมานานก็ฟุ้งไป ถูกหลังคาไซรัณาคสะท้อนมา มาอยู่กับพ่อได้เพียงเจ็ดวัน มาเกาะนอนนั้นเป็นที่นอน พ่อเหนื่อยกายให้สังวร จะกินจะนอนก็สุดปัญญา แล้วจึงแยกย้ายเป็นเจ็ดสี ตามพระบาลีท่านได้กล่าวมา ชาวๆ เหลือๆ ตาๆ แดงๆ พระธรรมตกแต่ง ท่านว่างามหนักหนา แล้วขยับเขยื้อนเคลื่อนกาย อยู่ในครรรค์มารดา ก่อนที่จะบรรทม จดรูปสามดอกบอกพระรัตนะ ยกมือไหว้พระขึ้นเหนือผม แม่เปิดหน้าต่างออกมารับลม เข้าที่บรรทม แม่ก็หลับไป พ่อได้ตีสามแม่หลับสนิท เกิดสุบินนิมิตเหมือนดั่งมันหมาย ผินว่าได้แหวนทองเข้ามาประคองสวมใส่ แสนรักแสนใครในมืออนาง แต่พ่อใกล้รุ่งแม่สะดุ้งตื่น แม่มาพลิกพื้นเมื่อตอนฟ้าสาง จึงเล่าความฝันให้พ่อฟัง จะจริงจะจังเหมือนดั่งตั้งใจ ฝ่ายข้างพ่อหรือก็ฉงน จึงเรียกดาวโหรมาทำนายให้ ว่าฝันคินนี้แม่จะดีหรือร้าย ดาวโหรเข้าใจแล้วจึงเปิดตำรา

หลังจากนี้จะมีการทำงานฝ่ายผู้ประกอบพิธีก็จะทำตนเป็นโหรมาทำนายว่าฝันในครั้งนี้จะดีหรือร้าย จะมีการละเล่นเรียกค่าครูค่ากำนัล แล้วจึงร้องทำนายฝันคือการร้องเพลงพราหมณ์ตีตม้น้ำเต้าสองชั้น

ร้องเพลง พราหมณ์ตีตม้น้ำเต้าสองชั้น

ฝันว่าได้อำมรงค์วงวิเศษ	โกสีเนตรอันเฉิดฉาย
เพชรรัตน์อร่ามงามเพริดพราย	บรรยายเป็นสิ่งมิ่งมงคล
จะมีครรรค์บุตรนั้นจะเป็นชาย	ตั้งทหารพระนารายณ์มาปฏิสนธิ
กล้าหาญชาญณรงค์คงทน	ฤทธิ์ปราบทั่วโลกา

ขั้นตอนแพ้ท้องและการคลอด

เมื่อเสร็จสิ้นการทำนายฝันจึงจะเข้าสู่ช่วงการແຫ່แพ้ท้อง ซึ่งจะบรรยายถึงความยากลำบากของผู้หญิงที่อุ้มท้องมาตลอดเก้าเดือนและความลำบากของผู้เป็นพ่อที่ต้องคอยดูแลอาการแพ้ท้อง

ແຫ່แพ้ท้อง

จะขอสาธกหยิบยกมากล่าว กุศลเรื่องราวสืบต่อวิถี พ่อนาคจงตั้งใจฟังให้ดี เมื่อคราวชนนี้ได้เริ่มตั้งครรรค์ พอเริ่มกำเนิดเกิดปฏิสนธิ ร่างกายแม่ซิมันให้ป่วนปั่น ให้อ่อนระโยยโรยลงทุกวัน ชูบชิตผิวพรรณมันให้หมองมัว จะดูส่วนไหนไม่มีวันขึ้น ระทมขมขึ้นไปจนถ้วนทั่ว แม้จนกระทั่งลูกนั่งตั้งตัว ปวดเมื่อยไปทั่วเหมือนดังถูกโบย ให้เจ็บให้ช้ำระส่ำระสาย หัวอกหัวใจให้อ่อนระโยย แสนทุกซักรันทมิแต่โอดโอย สิ้นแรงรุ่งโรยได้แต่วิงเวียน จะลูกจะนั่งพอประทังกาย ลูกขึ้นที่ไรมันให้คลื่นเหียน น้ำลายเต็มปากแม่อยากจะอาเจียน แม่เฝ้าวิงเวียนอยู่เกือบสามเดือน อาการแพ้ถอยค่อยๆคลายจาก ก็เกิดความอยากเข้ามาเป็นเพื่อน อยากนุ่นอยากน้อมแต่คอยเตือน มันให้พันให้เพื่อนเหมือนจะพาลสิ้นแรง การอยากอย่างนี้มีอยู่หลายอย่าง บางคนก็ต่างกันไปคนละแห่ง บางคนอยากลิ้นชิมข้าวเหนียวแดง บางคนอยากกินแกงปลาไหลคาวๆ บางคนอยากกินลูกชิ้นเนื้อไก่ บางคนก็ใคร่อยากกินไข่เต่า ไอที่บางคนนั้นก็อยากกินเหล้า ทั้งที่ก่อนเก่าแม่ไม่เคยจะกิน อาการแพ้ท้องก็ต้องบังเกิด ฟังดูเอาเถิดให้เกิดผื่นผื่น บางคนก็อยากกินก้อนดิน บางคนอยากกินดินสอพอง บางคนอยากกินเลือดเนื้อสดๆ ฟังแล้วสลดสยดสยอง ถ้าจะบรรยายก็มีกายกอง เท่าที่เรามองเห็นอยู่ด้วยกัน อาการแพ้ท้องของลูกผู้หญิง ฟังแล้วก็ย้งน่าดูน่าขัน ครั้นจะพูดไปก็คล้ายยิ้นย่น จะหาว่าหมอทำขวัญนั้นปากไม่ตี วิญญาณต่างชั้นพลันมากำเนิด ไม่ต้องพูดเปิดบรรยายถ้วนถี่ อยากกินเครื่องหอมของสูงก็ดี เทียบดูตั้งนี้ก็พอเข้าใจ อยากกินอันใดไม่ว่าดีชั่ว อยากแล้วแม่ม้วนน้ำลายไหล ถ้าไม่ตกท้องแม่ต้องนั่งร้องไห้ ได้กินสมใจค่อยหายร้อนรน สัมโอเอชิวหวานมะดันมะขาม เท่านี้พองามไม่เสพไม่สน ทีนี้นี้ก็อยากกินทุเรียนเมืองนน จะเลือกแต่ผลชนิดแพงๆ กำปับกำนยาวกบเผาะชะนีหมอนทองอย่างนี้เล่นเอาคอแม่แข็ง หมอชกเกรงใจอยากกินใบเบงก์ ที่ใบแดงๆสักครึ่งสักครา แต่พอล่อยเคลื่อนถึงเดือนที่สี่ ตามพระบาลีท่านได้กล่าวมา แล้วตั้งหน้าผากปฐมเหตุ แล้วก่อดวงเนตร ทั้งซ้ายขวา ห้าเดือนเป็นรานวัตสังขารแล้วแตกออกมาเป็นวรกาย ตะโจว่าหนั่งมั่งสาวาเนื้อ เสโทว่าเห็งเอเมโทว่าโคล พอได้หกเดือนพ่อต้องเตือนต่อไป ท้องแม่นั้นไซร์ก็เริ่มจะโต พอได้เจ็ดเดือนระวังตั้งขา ก็นับว่าจะสุขโข เป็นลูกอ่อนๆลงนอนโอ อยู่ในคัพโภขของพระมารดา พอได้แปดเดือนก็เคลื่อนคลอน อยู่ในอุทรของมารดา แม่เดินไม่ไหวอ้วยอ้ายไปมา ปวดแข็งปวดขาใจแม่รวนเร บางคนคลอดบุตรนั้นเล่ามาตาย มีอยู่มากมายจะถมเถ ตัวแม่นี้ไซร์จะไม่ได้ไกวเปล จะให้ได้ไอละเห่พ่อทราชมเขย เป็นทุกข์ขัษตรีย์เจ้าวัดสมภาร ผู้หญิงมีครรรค์พะพ่อนาคเจ้าเอ้ย ออกลูกผู้หญิงมันยากยิ่งจิงเลย แม่ไม่เคยไม่เคยลำบากอะไร แต่พอเก้าเดือนเจ็บเดือนบ่อย ๆ เจ็บแถวท้องน้อยแม่แทบทนไม่ไหว เจ็บท้องบางครั้งแม่ต้องนั่งร้องไห้ ถึงอย่างไรแม่ก็ต้องทน แสนลำบากยากเหลือล้น แม่พ่อนาคต้องทนทุกข์ทรมาน

หลังจากการແຫ່แพ้ท้องจะเป็นการร้องเสภาหรือร้องเพลงอาถรรพ์ ซึ่งจะพรรณนาถึงการเจ็บท้องของแม่ ต่อมาจะร้องเสภาหรือเพลงลาวครวญ จะพรรณนาถึงการเจ็บท้องจนจะคลอด จากนั้นปีพาทย์ทำเพลงโอด และเดินทำนองธรรมวัตร

ร้องเสภา หรือ ร้องเพลงอาถรรพ์สองชั้น

แสนสงสารมารดาหน้าสังเวช
ในอุทรร้อนรุ่มดังสุ่มไฟ
เข้าในห้องร้องไห้แล้วไหว้พระ
เทวดาฟ้าดินสิ้นปฐพี

เกิดอาเพศเจ็บครรให้หวนไหว
เพียงดวงใจแม่แทบสิ้นชีวี
องค์พุทธล้ำเลิศประเสริฐศรี
จงปราณีลูกด้วยช่วยหนอยรา

ตอนคลอกร้องเพลง ลาวครวญ หรือ ร้องเสภา

แสนสงสารมารดา นิจจาเอ๋ย
แม่ปวดตื่นแทบสิ้นใจหาใดแทน
เจ็บร้องโอยโหยหวนเมื่อจวนคลอ
คลอเจ้าแล้วยังมีทันจะได้เซย

ไม่นึกเลยว่าคลอบุตรนี้สุดแสน
จะเหมือนแม่นั้นแทนคลอนี้ ไม่มีเลย
ชีวิตแม่แทบไม่รอดแล้วลูกเอ๋ย
แม่อีกเลยเป็นลม สิ้นสมประดี

หลังจากจบการเดินธรรมวัตรบรรยายความทุกข์ของบิดามารดาจะร้องเสภาหรือร้องเพลงสองไม้บรรยายตอนคลอ
ว่าได้ลูกผู้ชาย ให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงร่ำ
ร้องเสภา

ครั้นพอได้เวลามหาฤกษ์
จันทร์กระจ่างกลางหาวดาวอาไฟ
บันดาลลมพัดให้หัวใจขึ้น
ตั้งฉุดข้างออกจากป่าพนาวัน

ลมบนเบิกเมฆบางสว่างไสว
เทพไทมาอำนวยช่วยป้องกัน
เย็นระรื่นกัมมัจจวาทก็พัดผัน
ทารกนั้นเจ้าก็คลอโดยปลอดภัย

ขั้นตอนการกล่อมนาค

การกล่อมนาคนี้จะสอนนาคถึงการเลี้ยงดูของบิดามารดาที่เอาใจใส่กับพ่อนาคในทุกช่วงของการเจริญวัยผู้
ประกอบพิธีจะบรรยายประกอบความทุกข์เวทนาของบิดามารดาว่ากว่าจะชุบเลี้ยงพ่อนาคจนโตต้องลำบากขนาดไหน พร้อม
เรียกหาหมอนใบเก่าใบแรกของคนเป็นลูกก็คือแม่นั่นเอง ให้ลูกนาคได้หนุนนอนเป็นพิธีการกล่อมเรียกขวัญนาคโดยการร้อง
เพลงกล่อมนารีหรือขอมกล่อมลูก แห่กล่อมนาค หรือเพลงค่าน้ำนม และจะเดินธรรมวัตร

ร้องเพลง กล่อมนารีสองชั้น(บทสุดท้ายชั้นเดียว) หรือ ขอมกล่อมลูก

นอนเสียเถิดพ่อคุณพ่อบุญนาค
หลากหลายคิดสลัดตัดราคา
ถ้าจะนอนก็จงนอนให้ม้อยหลับ
ตัดกังวลเสียให้พ้นความรำคาญ
หลับเสียเถิดแล้วจะเกิดความสุข
ยึดเรือนเพศพรหมจรรย์อันอำไพ

จะหลับยากหลับเย็นเช่นเขาวัว
บรรพชาเป็นพระละบัวงมาร
จิตจะกลับมากลัวมั่วกลบขาน
เหมือนนอนบ้านจิตสงบหลับภัย
นिरาศทุกข์ปรีเปรมเกษมใส
หลับให้ได้สักสามเดือนเดือนนิวรรณ์

ขั้นตอนการสอนนาค

เมื่อจบขั้นตอนการกล่อมนาคนาคจะเข้าสู่การสอนนาคโดยจะเริ่มจากการสอนนาคก่อนว่านามนาคมาจากไหน โดยใช้การเดินธรรมวัตร

จากนั้นจะเป็นการร้องแห่ล่นามนาคและกลับมาเดินธรรมนองธรรมวัตรในการสอนนาค

แห่ล่นามนาค

ทำไมเรียกกันว่าพ่อนาค เมื่อกล่าวตามหลักโบราณสมัย สมัยโบราณครั้งนั้นเล่าไซริ มหาเวรคกล่าวไว้แต่เดิมมา เพราะมีนาคา พญาภูซงค์ เขาได้แปลงองค์ลงมาบรรพชา แปลงเป็นมนุษย์งามสุดโสภามาบรรพชาด้วยเจตจำนง นาคผนวชได้บวชเป็นพระ ก็เอาธรรมสมาธิสงฆ์ จิตใจนาคนั้นก็มั่นคง ฝ่าแต่ดำรงหลักพระวินัย แต่ว่าเวรกรรมมาตามติด สุดท้ายจะคิดและแก้ไข วันหนึ่ง นาคนั้นพลันหลับไป ร่างกลับกลายเป็นนาคา เพราะว่าประมาทขาดสำรวม ใหญ่หนักหนาขาดเป็นวง พอดีประจบครบเจ็ดวัน ที่นาคกลายเป็นไปจากสงฆ์ พระสงฆ์ทั้งหลายแสนในห้วงวง จึงขับเธอลงเสียจากภูกิ๊ นาคจะไปไกลจาก จึงได้ขอฝากกาย อินทรีย์ ให้เอนามเจ้าท้าวนาคิ ใช้วันนี้เป็นนิจันริณด์ จะบวชหรือใช้ชื่อนาค นาคขอฝากไว้แน่นมั่น เกศพ่อนาคที่สำคัญ อุทิศ ไว้มั่นเป็นถุตะเคียว สำหรับเอาไว้ได้ใส่คลุมบาตร พ่อนาคสามารถอุทิศเด็ดเดี่ยว หงอนพ่อนาค ไม่มากหงอนเดียว ขออุทิศ เชี่ยวเป็นกรวยทอง เชี่ยวแก้วทั้งสองข้าง ผู้บวชรุ่นหลังควรยกย่อง เป็นเทียนไทยที่เรืองรอง มีแล้วต้องกราบบูชา ทั้งกราบและ เกร็ดของพ่อนาค นั้นจะฝากเป็นผ้า เป็นไตรครองผ่องโสภาง จึงเก็บรักษาไว้ให้ดี กระจุกน้อยกระจุกใหญ่ จะขอฝากไว้ที่นี่ เป็น เครื่องกรองน้ำตามคัมภีร์ ัมมะถะรอกอย่างตีครบประมาณ ทางพ่อนาคที่โบกสะบัด ฝากเป็นตาลปัตรเหมือนแน่นมั่น ศรีษะ พ่อนาคก็ฝากเหมือนกัน เป็นบาตรนั้นตามหลักวินัย เชี่ยวที่คมสมตัวล้น ฝากเป็นมิดโกนเอาเข้าไว้ เส้นและเอ็นเล็กภายใน เป็น เข็มและด้ายครบอาการ ฝากนามแล้วพ่อนาคา ก็ทรงโสภากและโสภาศลย์ เพราะกรรมแต่ของเรามาทัน เรื่องบาปนั้นเราเคย ทำมา เราหวังจะบวชกันให้นาน เพื่อวางหลักฐานในพระศาสนา แต่ว่ากรรมตามติดจึงคิดอาลา เพราะกรรมทำมาแต่ก่อนมี ประวัติชาติเก่าก่อนของเจ้านาค เรื่องราวนั้นหนาเป็นอยู่อย่างนี้

ขั้นตอนการแกะบายศรีและเชิญขวัญเวียนเทียน

ในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีการทำขวัญโดยจะมีการเวียนเทียนประกอบด้วยทั้งนี้จะสรุป พิธีกรรมขั้นนี้ดังนี้

เมื่อจบการสอนนาคจะร้องแห่แกะบายศรีเป็นการชมชื่นบายศรีต่าง ๆ ที่ทางคณะเจ้าภาพได้ประดับตกแต่งไว้อย่าง สวยงาม ต่อมาหมอบูประกอบพิธีให้พ่อแม่ของนาคมาลูบหลังโดยให้ลูบขึ้น และทำการเชิญขวัญให้นามอยู่กับเนื้อกับตัวโดยการ เดินทำนองธรรมวัตร

เมื่อทำการเรียกขวัญเป็นที่เรียบร้อย ผู้ประกอบพิธีการทำขวัญจึงให้พ่อแม่ได้จุดเทียนชัยยอดบายศรีเพื่อจะทำการ เวียนเทียนในลำดับถัดไป และให้แขกที่มาพร้อมพิธีมานั่งล้อมวงที่ต้นบายศรี ในระหว่างนั้นให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงนางนาค

ร้องเพลงนางนาคสองชั้น

ได้เอ๋ย ได้ฤกษ์	โหราจึงเบิกบายศรี
เปลื้องผ้ากับใบตองรองคิบดี	แล้วจึงจุดอักคีที่เทียนชัย
แล้วจึงหยิบเอาแว่นเทียนติดเทียนพร้อม	น้อมส่งไปหาข้าไม่
ทั้งวงศารั้งพร้อมล้อมรอบกาย	ต่างอวยชัยพร้อมก้องกังวาน
แว่นหนึ่งฟังงามอร่ามศรี	พระอสุรีเจ้าฟ้ามหาศาล
แว่นสององค์พระอวตาร	ทรงสังข์ศทธารจักรี
แว่นสามงามท้าวธาดาพรหม	อันอุดมให้ฤกษ์เบิกบายศรี
ในพระหัตถ์นั้นหรือถือคัมภีร์	ไสยเวทนั้นมีอยู่ครบครัน
พระเป็นเจ้าของทั้งสามคูงามศรี	ประดุจจะอักคีที่เทียนขวัญ
เวียนเป็นพักก็มาน้อมเข้าพร้อมพรัน	แล้วโบกควันอวยชัยให้สวัสดิ์

พรันสำเร็จครบถ้วนล้วนสามารถ
รับแว่นมาดับเทียนได้สามที

พระหม่อมเฝ้าบนบจบเกศี
แล้วจุดจี้จุดเจิมเฉลิมพล

หากเวียนเทียนครบสามารถแล้วผู้ประกอบพิธีจะนำเทียนที่แว่นทั้งสามมาประกบเข้าด้วยกันนำไปพลูทั้งเก้าใบมา
รองเทียนเอาไว้ นำเทียนไปวางเวียนที่บายศรียกขึ้นทวนเหนือศีรษะ ผู้ประกอบพิธีจะดับควันเทียนและเป่าควันเทียน โดยจะให้
ขนาดอ้าปากรับควันเทียน จะทำแบบนี้สามครั้งด้วยกัน ระหว่างเป่าควันเทียน ให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงรั้วสามลา

หลังจากนั้นให้นำเทียนตองขวัญให้กับพ่อแม่และกราบสามครั้ง แล้วให้ผู้เป็นแม่แบกตองขวัญไปเก็บปีพาทย์บรรเลง
เพลงเชิดแล้วกรวารา

เมื่อปีพาทย์บรรเลงเพลงเชิดกรวาราจบก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีในส่วนของบริษัทและดนตรีประกอบพิธีกรรมการทำ
ขวัญนาคของนาวาโทดิเรก กล้าหาญ

อภิปรายผล

จากการศึกษารูปแบบพิธีกรรมการทำขวัญของนาวาโทดิเรก กล้าหาญนั้น พบว่านาวาโทดิเรก กล้าหาญ เกิดเมื่อวันที่
21 เมษายน พ.ศ. 2495 ณ บ้านบางนายไกร อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรของนายเฉลิม กล้าหาญ และ นางเล็ก
กล้าหาญ ได้เข้าเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ณ โรงเรียนวัดบางไกรในศิลปวิทยุวิทยา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เมื่อจบ
การศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาได้ต่อพลทางฝั่งจากสำนักดนตรีบ้านบางม่วง ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
กับครูหุด ศรีอยู่ ต่อมาจึงได้ศึกษาการเล่นดนตรีต่อ กับร้อยตำรวจ ตรีกาหลง ฟิ่งทองคำ ได้ถ่ายทอดเพลง
หน้าพาทย์ให้กับครูดิเรก กล้าหาญ ในเรื่องของการประกอบพิธีไหว้ครู และได้รับมอบการถ่ายทอดการอ่านโองการ ในปี 2514
เรียนต่อสายอาชีพ ในโรงเรียนดุริยางค์ทหารเรือ และเข้าบรรจุข้าราชการ ณ กรมดุริยางค์ทหารเรือ ในระหว่างการบริหารราชการ
ได้เริ่มเรียนการทำขวัญนาคจาก พันจ่าเอกสอง อำแสง ตำรา ในการทำขวัญ นับจากนั้นก็เริ่มติดตามไปเล่นดนตรี
ประกอบการทำขวัญนาค และได้เริ่มทำขวัญครั้งแรกในอายุ 35 ปี ต่อมาสอบเป็นหัวหน้าหมู่ดนตรีไทยในกรมดุริยางค์ทหารเรือ
และได้เกษียณอายุราชการในฐานะนายทหารชั้นนาวาโท มีคู่สมรสคือนางสำราญ กล้าหาญ ปัจจุบันอายุ 71 ปี อาศัยอยู่ ณ
บ้านสุตตะนิง ตลาดปากคลองบางขวาง 151/8 หมู่ 6 ตำบลยานยาว อำเภอสสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ในปัจจุบันครูดิเรก กล้า
หาญ ได้รับบำนาญและเป็นนักดนตรีอาชีพสายฝั่งชนโดยสร้างสำนักดนตรีไทยคณะ อรุณบรรเลง (หมออรุณ สุตตะนิง) ทั้งนี้
ยังเป็นครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรี หมอทำขวัญนาค โหรา ครูดนตรีไทยพิเศษโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา และเป็นวิทยากร
ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

ลักษณะและขั้นตอนการทำขวัญนาคของนาวาโทดิเรก กล้าหาญ มีลักษณะขั้นตอนที่เป็นแบบแผนและเป็น
เอกลักษณ์ โดยลักษณะขั้นตอนและรายละเอียดในพิธีกรรมการทำขวัญนาคของนาวาโทดิเรก กล้าหาญ มีระเบียบและ
พิธีกรรม ดังนี้ 1 ขั้นตอนการเตรียมงาน หมอทำขวัญจะเป็นผู้ตั้งชื่อในการประกอบพิธีกรรมว่ามีรายละเอียดครบถ้วนหรือไม่
ก่อนเริ่มพิธี 2 ขั้นตอนการทำน้ำมนต์ธรณีสถาน ต้องใช้คาถาในการทำให้ใช้ในการประกอบพิธีเพื่อเป็น ศิริมงคล 3 ขั้นตอนการ
เจิม ใบพลู ตองขวัญ เทียนชัย และผูกไม้ขนบบายศรี สิ่งเหล่านี้หมอทำขวัญต้องเป็นผู้จัดเตรียมการเพราะเป็นของในการ
ประกอบพิธี ต้องมีการเจิมทั้งสิ้น ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมาย 4 ขั้นตอนการชุมนุมเทวดาเริ่มพิธีการ จะใช้การกล่าวคาถา
ชุมนุมเทวดาเพื่อเชิญให้มาอำนวยพรในการทำพิธีทำขวัญนาค 5 ขั้นตอนการสอนนาคให้รู้จักกับการสรรเสริญ
คุณพระพุทเจ้า ผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ต้องรู้จักการสรรเสริญคุณของพระพุทเจ้าก่อนเป็นอันดับแรก 6 ขั้นตอน
ปฏิสนธิ ขั้นตอนนี้จะกล่าวถึงการกำเนิดเกิดมาของผู้บรรพชา 7 ขั้นตอนแพ้ท้องและการคลอด จะสอนถึงความลำบากของ
ผู้หญิงเมื่อเวลาตั้งครรภ์การแพ้ท้องและการคลอด 8 ขั้นตอนการกล่อมนาค การกล่อมนาคนี้จะสอนนาคถึงการเลี้ยงดูของ
บิดามารดาที่เอาใจใส่กับพ่อนาคในทุกช่วงของการเจริญวัย 9 ขั้นตอนการสอนนาค จะสอนถึงคำวานาคนั้นเกิดมาได้อย่างไร
10 ขั้นตอนการแกะบายศรีและเชิญขวัญเวียนเทียน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญในการทำขวัญคือเมื่อแกะบายศรีแล้วจะมีการ
เรียกมิ่งขวัญและเวียนเทียนสมโภชน์เท่านั้นเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีในลักษณะและขั้นตอนรูปแบบพิธีกรรมการทำขวัญนาคของ
นาวาโทดิเรก กล้าหาญ

โดยพิธีกรรมการทำขวัญนาในรูปแบบของนาว่าโทดิเรก กล่าวหาญ จะใช้การถ่ายทอดเนื้อหา 2 รูปแบบคือ 1. ใช้การถ่ายทอดโดยการแห่และการขับร้อง 2. ใช้การถ่ายทอดโดยการบรรยาย ดนตรีที่ประกอบพิธีกรรมในการทำขวัญนาในรูปแบบของนาว่าโทดิเรก กล่าวหาญ ไม่ปรากฏเป็นที่ แน่ชัดว่าใช้วงดนตรีประเภทใด เนื่องจากในปัจจุบันคณะเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดหาคณะดนตรีมาบรรเลง ไม่ว่าจะเป็นวงปี่พาทย์ วงแตงวง วงพิณแคน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ ดร.สมาน น้อยนิตย์ (สมาน น้อยนิตย์, 2566: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ ในสมัยตั้งแต่จำความได้พบว่าการบรรเลงดนตรีประกอบการทำขวัญนามีมาก่อนหน้านั้นานแล้ว แต่โดยโบราณการทำขวัญจะใช้แค่การเบิกบายศรีสมโภชน์เวียนเทียนเท่านั้น ไม่มีการขับร้องส่ง จะใช้แค่วงดนตรีปี่พาทย์ในการบรรเลงเพลงเรื่องทำขวัญ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเพลงมงคล ” ในรูปแบบวงดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีทำขวัญที่เป็นแบบแผน จะใช้เป็นวงปี่พาทย์ไม้แข็ง จะเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ หรือวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ จะขึ้นอยู่กับทางกำลังทรัพย์และฐานะของคณะเจ้าภาพว่าจะจัดหางวงดนตรีประเภทใดมาบรรเลง บทเพลงที่ใช้ในการร้องพบว่าใช้เพลงสองชั้นเช่น เพลงทเวาประสิทธิ์ เพลงเวสสุกรรม เพลงพราหมณ์ตีดนำเต้า เพลงกล่อมนารี เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า ยังมีเพลงแห่และการเดินธรรมาวัตร โดยจะใช้ในการดำเนินเนื้อหาประกอบการบรรยาย โดยจะมีการเรียกเพลงหน้าพาทย์ประกอบอาทิ เพลงสาธุการ เพลงตระสันนิบาต ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับผู้เป็นหมอขวัญว่าจะมีการตัดทอนรวบรัดอย่างไร หรือหากวงดนตรีที่มาประกอบพิธีกรรมไม่สามารถบรรเลงได้ก็จะไม่ร้องเพลงสองชั้นหรือไม่เรียกเพลงหน้าพาทย์นั้น ๆ ตามพอสมควรซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนาว่าโทดิเรก กล่าวหาญ (ดิเรก กล่าวหาญ, 2566: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ เพลงที่ใช้ขับร้องส่งร้องบางทีจะนำเพลงในเรื่องทำขวัญมาบรรจุใส่เข้าไป ขึ้นอยู่กับตัวหมอทำขวัญว่าบทร้องไหนควรร้องเพลงอะไรหรือบางทีก็จะไม่ร้องเพลงในเรื่องทำขวัญเลย แต่จะต้องร้องเพลงนางนาคในการเวียนเทียนเป็นเพลงแรกเพื่อให้รู้ว่าจะเข้าสู่การทำขวัญ หลังจากนั้นจะร้องเพลงอะไรก็ได้ แต่เพลงนางนาคให้ร้องเสมอ ”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การทำขวัญนา เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพได้
2. เป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีการบวชนาค ซึ่งเป็นหน้าที่ของชาวไทยที่จะดำรงคงไว้ในบรรพชนพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การทำขวัญนา ยังมีลักษณะการทำขวัญในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความน่าสนใจในการทำวิจัยครั้งต่อไป เช่น การทำขวัญข้าว การทำขวัญควาย การทำขวัญบ่าวสาว เป็นต้น
2. ควรนำความรู้ด้านการทำขวัญนาไปสอดแทรกในการเรียนการสอนในหลักสูตรของสถาบันการศึกษา เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของไทย

เอกสารอ้างอิง

- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2529). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
 รุจิราถ อรรถลิขฐ, เอนก ศิริโรชาชัย, สมศิริ ยิ้มเมือง, (2548). **ขวัญ : ขวัญชีวิตของคนไทย**. กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก: กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย
- ดิเรก กล่าวหาญ. (2566, มกราคม 14). ผู้ประกอบพิธีกรรมการทำขวัญนา. สัมภาษณ์
 สมาน น้อยนิตย์. (2566, ตุลาคม 17). ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทยประเภทปี่พาทย์. สัมภาษณ์
 สุนิตต์ วงษ์เทศ. (2566). **บวชนาค ต้องทำขวัญนา : ประเพณีของ “นาค” อุษาคเนย์ ที่ไม่มีในอินเดีย-ลังกา**. สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2566, จาก https://www.silpamag.com/culture/article_10523